

1915 YILINDA YAYIMLANAN BİR ÜSERA TALİMATNAMESİ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

* * *

THE SLAVES OF REGULATIONS BOOK THAT WAS PUBLISHED IN 1915
YEARS AND IT'S IMPACT

Alaattin UCA*

1 915 Yılı Türk Milleti'nin kendisini tarih sahnesinden silmeye, parçalamaya, yok etmeye çalışan düşmanla mücadele ettiği ve dağ gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı yıllardan biridir. Eşi görülmemiş yenilgilerin ve yine eşi görülmemiş zaferlerin iç içe yaşandığı bir yıldır.

Çünkü daha bu yılın ilk günlerinde 2 Ocak 1915'te Sankamış Harekatında başarısız olan Enver Paşa, cepheden ayrıldı. Ruslar ileri harekate geçti. Türk askeri geri çekilmek zorunda kaldı. Soğuk, açlık ve hastalıktan dolayı büyük kayıplara uğranıldı. Çeşitli kaynaklarda rakamlar değişken olmakla beraber 90.000 kişilik ordudan 12.000¹ kişi geriye dönerken 15.000 kişi de esir düştü. Ruslar esir aldıkları kişileri genelde Sibirya'daki esir kamplarına gönderiyorlardı.² Rusların da 16.000 ölü, 12.000 yaralı olmak üzere 28-30.000 kayıpları vardı.³ Bunların bir kısmı da esirlerdi.⁴

Aynı şekilde 2-3 Şubat 1915 gecesi, Cemal Paşa komutasındaki Türk ordusu Süveyş Kanalı'nın doğu yakasında İngilizlerle savaştı. Kanala ulaşabilen iki Türk bölüğü imha edilirken 3 Şubat gecesi orduya geri çekilme emri verildi.⁵ Kanalı geçebilenler ise İngilizlere esir düştü.⁶

Yine bu yıl içinde devam eden mücadeleler sonunda (Ocak-Aralık1915) Irak cephesinde 4-5 ay süren Kut-el Ammare kuşatması sonunda 1.000 ölü ve 7.000 yaralı vermiş olan İngiliz ordusu, 5.000 İngiliz, 7.000 Hintli ve 3.000 geri hizmetlerdeki görevlileriyle Türk ordusuna teslim oldu.⁷

Şüphesiz ki bu yıl yapılan mücadelelerin en büyüğü Çanakkale Muharebelcriidir. 19 Şubat 1915 tarihinden itibaren Çanakkale Boğazı'na İngiliz- Fransız donanması tarafından başlatılan bombardıman 18 Mart 1915 akşamına kadar devam etti. Bu tarihte

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

¹ Alptekin Müderrisoğlu, *Sankamış Dramı*, İstanbul, 1988, C.II, s.588.

² Müderrisoğlu, *Sankamış Dramı*, C.I, s.179,186.

³ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 1994, s.71; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1996, C. IX, s.422, 423.

⁴ Müderrisoğlu, *Sankamış Dramı*, C.I,s.22,185,286.

⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.427 ; Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*,s.72.

⁶ Müderrisoğlu, *Sankamış Dramı*, C.II, s.596,597.

⁷ Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.72 ; Karal, *Osmanlı Tarihi* , s.488.

Çanakkale'nin geçilmez olduğunu anlayan düşman donanması ağır kayıplar vererek geri çekildi. Denizde başarılı olamayınca 25 Nisan 1915'te Boğaz'ın Anadolu yakasına, daha sonra Seddülbahir kıyısına yaptıkları çıkarmalardan sonuç alamadılar. Çok kanlı mücadeleler sonunda İngiliz - Fransız ordusu Anafartalar'da, Conkbayırı'nda Türk Milleti'nin Mustafa Kemal'e şahlanışı karşısında yenilgiyi kabul ettiler. 19-20 Aralık 1915'te askerlerinin bir kısmını geri çekerken, 9 Ocak 1916'da diğer kuvvetlerini de çekerek⁸ topraklarımızı tamamen terk ettiler.⁹

Fakat kayıplar büyüktü, kayıpları ifade eden rakamlar büyüktü.¹⁰ Bu savaşta Türk ordusu 55.000 şehit, 100.000 yaralı, 21.500 hastalıktan ölen, 10.000 kayıp olmak üzere yaklaşık 200.000 kayıp verdi. Düşmanın kayıpları daha çoktu 55.000 ölü olmak üzere yaralı ve esirler dahil, yaklaşık 330.000 idi¹¹

Hal böyle olunca esirler ve esirlerin durumu da tabii ki önem taşıyordu. Yaralı ve ölümler gibi esirlerin sayısı da binlerle ifade ediliyordu. İşte böyle bir ortamda, 1915 yılında yayımlanan bir esirler talimatnamesinde çok ilginç yaklaşımlara yer verildi, esirlerin hak ve hukukuna en ince ayrıntısına kadar dikkat edilmesi istendi ve şu ifadeler kullanıldı:

“Üsera Hakkında Talimatname

1-Sevk ve İdare:

1-Üsera,¹² Harbiye Nezareti'nce ta'yin¹³ olunan garnizonlara sevk ve ikame¹⁴ olunur. İcibında garnizonlarının kısmen veya kamilen¹⁵ tebdili¹⁶ keza¹⁷ Harbiye Nezareti'nce emr olunursa da abval-i müstaciledi¹⁸ Kolordu Kumandanları vekilleri bu babda¹⁹ haiz-i selahiyettirler.²⁰

⁸ Alman yazar Carl Mülman, Mehmet Cemal tarafından dilimize çevrilerek 1933 yılında Kastamonu'da yayımlanan “Çanakkale Muharebesi 1915” adlı eserinin 166 ve 182. Sayfalarında, çekiş esnasında durumun iyi değerlendirilemediğini, çekilen ordunun önemli bir kısmının esir edilemeyecek toplarının ele geçirilemediğini söylese de bana göre Türk ordusunun böyle bir hedefi, böyle bir amacı yoktu. Türk ordusu toprağını savunuyordu. Öldürmek, esir almak ilk gayesi değildi. Kaçana kurşun sıkmak, gemisi batıp denize düşene atçş açmak Mehmetçiğin geleneğinde yoktur. Bu düşüncemizi bir İngiliz yazar şu sözleriyle teyid etmektedir : “...Türkler batan gemilerden kurtulanlara ateş etmezler, cephede ele geçirdikleri esirlerle çok iyi davranırlardı...” (Ülkret Günesen, Çanakkale Savaşları, İstanbul,1986, s.189.)

⁹ Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, s.74 -75 ; Bayram Kodaman, “1876- 1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1993, C.XII, s.189.

¹⁰ Yabancı kaynaklarda da kayıplar yaklaşık aynı değerde gösterilmektedir:

Katılan asker:	İngiliz:410.000	Kayıp:205.000
	Fransız: 79.000	Kayıp: 47.000
Türk ordusu:	Ölü: 55.000	
	Yaralı: 100.177	
	Yitik: 10.067	
	Hastalıktan ölüm:21.498	
	Hastalık nedeniyle terk: 64.440	

(Alan Moorhead, Çanakkale Geçilmez, (Çeviren: Günay Salman), Milliyet yayınları,1972, s.475.)

¹¹ Karal, Osmanlı Tarihi, s.471; Günesen, Çanakkale Savaşları, s.357 ; İhsan İlgar, Çanakkale 1915, İstanbul, 1969, s.53,54.

¹² Üsera: esirler.

¹³ Ta'yin:ayırma, belli etme.

¹⁴ İkame:oturma.

¹⁵ Kamilen:tamamen.

¹⁶ Tebdil:değiştirme.

¹⁷ Keza:böyle, böylece;bu da öyle.

2-Esir zabıtlar²¹ haiz²² olduğu rütbenin Ordu-yi hümayunda²³ muadil²⁴ rütbenin haysiyet ve şerefine ve keza hükümet-i metbuaları²⁵ tarafından bilahare²⁶ tesviye²⁷ edilmek şartıyla o rütbenin muhassasât-ı şehriyesine²⁸ mazhar²⁹ edilirler. Esir küçük zabıt ve esnaf-ı askeriye³⁰ ve rütbesiz sivillerle efrad³¹ Osmunh küçük zabıt ve neferine³² muhsus tayinata mazhar edilir. Fakat maaş verilmez.

3-Üsera-yi harbiye her türlü sui muameleden³³ mahfuz³⁴ ve insaniyetin her türlü icabatına³⁵ muvafık³⁶ muamelatına mazhar edilirler. Üseranın inzibat³⁷ ve muhafazası ve her türlü ahvale karşı hukuk ve haysiyetlerinin temini buldukları garnizon kumandanıyla garnizonun merbut³⁸ olduğu Kolordu kumandanlığı vekaletinden mesuldür.

4-Esir zabıtların iskan³⁹ ve ikameleri için mümkün mertbe muvafık-ı haysiyet ve şeref oteller veya konuklar kiralanarak temin olunur. Esir zabıtlar mevkiin icabatından olarak kendi kendilerini iâşe⁴⁰ edemezlerse, talepleri halinde iâşeleri taraf-ı hükümetten deruhde⁴¹ ve temin olunur.

5-Esir silah-endâzân⁴² garnizondaki kışla veya münasip müesseselerde ikame olunur ve doğrudan doğruya taraf-ı devletten iâşe ve icabında iksâ⁴³ ve tedavi edilirler. Şu kadar ki bunlar hakkında vakı⁴⁴ olacak mesarifiñ düşman devletten istifâsı⁴⁵ muahede-i sulhiyeye⁴⁶ derc⁴⁷ olunacaktır.

2-Müsâ'adât-ı Umumiye:

6-Esir efradın nukud⁴⁸ ve zî-kıymet⁴⁹ şeyleri bâ-makbuz⁵⁰ emaneten abz⁵¹ ve üsera komisyonunun kasasında hıfz⁵² olunup ihtiyacat için üzerinde bir mecidiyeden fazla para bırakılmaz ve

¹⁸ Ahval-i müstacile:acil durumlar.

¹⁹ Bab:husus, konu.

²⁰ Haiz-i selahiyet:yetkili.

²¹ Zabıt:subay.

²² Haiz:sahip,taşıyan.

²³ Ordu-yi hümayun:padişah ordusu.

²⁴ Muadil:eşit,denk,eş değer.

²⁵ Hükümet-i metbûa:birinin tâbi olduğu hükümet.

²⁶ Bilahare:sonra,sonradan.

²⁷ Tesviye:ödeme,verme.

²⁸ Muhassasât-ı şehriye:aylık olarak belirlenmiş,tahsis edcilmmiş maaş.

²⁹ Mazhar:erişmiş,erişen.

³⁰ Esnaf-ı askeriye:askeri sınıflar.

³¹ Efrad:bireyler,fertler.

³² Nefer:er.

³³ Sui muamele:kötü davranış.

³⁴ Mahfuz:korunmuş,gözetilmiş.

³⁵ İcap:gerek,gereklik,lüzum.

³⁶ Muvafık: uygun.

³⁷ İnzibat:emniyet.

³⁸ Merbut:bağlı.

³⁹ İskan:oturtma,ev sahibi etme,yerleşürme.

⁴⁰ İâşe:yaşatma,besleme.

⁴¹ Deruhde:üstüne alına,yüklenme.

⁴² Silah-endâz:icabında karava çıkarılan tüfekli deniz eri.

⁴³ İksâ:giydirme,giydürme.

⁴⁴ Vakı:vuku bulan,geçen.

⁴⁵ İstifâ:altınma, ödetülme.

⁴⁶ Muahede-i sulhiye:barış antlaşması.

⁴⁷ Derc:sokma,arasına sıkıştırma.

sarf edip paraya ihtiyacı oldukça makbuzdan bi't-tenzîl⁵³ ceste ceste⁵⁴ emanet akçesi tesviye olunur. Esir zabitân nukud ve zî-kıymet mevaddını⁵⁵ emaneten kasaya tevdi⁵⁶ etmek veya nezdlerinde⁵⁷ hıfz etmek hususlarında muhtardırlar.⁵⁸

7-Üsera-yi harbiyeye mahsus olan veya onlar tarafından irsa⁵⁹olunan mektuplar, havalenameler, nukud ve posta paketleri gerek mevrîd⁶⁰ ve gerek mahrec-i memalikde,⁶¹ gerekse mütevassıt⁶² memleketlerde her türlü posta ücretinden muaftır. Üsera-yi harbiyeye mahsus hedaya ve ianat-ı aynıyye⁶³ her türlü ithalat rüsumundan⁶⁴ ve saireden muaf olduğu gibi hükümetce işletilen hutûtda⁶⁵ ucurat-ı nakliyyeden de muaftır. Bilumum üsera-yi harbiyenin memalik-i Osmaniye dahilinde naklî mesarifi hükümet-i seniyye⁶⁶ ifâ⁶⁷ olunur.

8-Üsera-yi harbiye mektupları, namlarına gelen paketler, gazeteler ve keza irsal edecekleri mevadd daimu sansüre tabidir. Binaenaleyh iş bu mevadd sansür edilmedikçe irsal olunmayacağı gibi sansür edilmedikçe kendilerine verilmez. Mahzurdan salim olmayanlar⁶⁸ ise i'tâ⁶⁹olunmaz.

9-Cihet-i askeriyece ve hükümet-i mahalliyece emr olunacak tedabir-i asayiş-perverâneye tevfiğ-i hareket⁷⁰ şartıyla üsera din ve mezheplerine ait me'âbidde hazır bulunmak dahi dahil olmak üzere ayin-i mezheplerinin icrasında serbesti-i tammeye mazhar olurlar. İcabat-ı ahvale göre derece-i serbesti garnizon kumandanlığına tahdid⁷¹ oluna bilir.

10-Üseranın işesi için erzakın nev'ini icabat-ı mezhebiyeye göre İntihab⁷²etmek ve bizzât tabb⁷³ ve ihzar⁷⁴etmek hakkı mecburiyet-i kat'iye görülmedikçe üseraya tamamen terk olunmalı ve yalnız esman-ı balığa⁷⁵itibarıyla müntahab⁷⁶ erzakın bir nefer-i tayinata tekabülü⁷⁷ nazâr-ı dikkatte

⁴⁸ Nukud:nakitler,paralar.

⁴⁹ Zî-kıymet:değerli.

⁵⁰ Bâ-makbuz:makbuz karşılığı.

⁵¹ Ahz:alma, kabul etme.

⁵² Hıfz:saklama.

⁵³ Bi't- tenzîl:işlenerek, düşülerek.

⁵⁴ Ceste ceste:yavaş yavaş.

⁵⁵ Mevadd:maddeler.

⁵⁶ Tevdi:birakma,emanet etme.

⁵⁷ Nezd:yan,nazarında.

⁵⁸ Muhtar:hareketinde serbest olan.

⁵⁹ İrsâl:gönderme,gönderilme,yollama.

⁶⁰ Mevrîd:varacak yer.

⁶¹ Mahrec:huruc edecek,dışarı çıkacak.Memalik:ülkeler,bir devletin toprağı.

⁶² Mütevassıt:ikisi arasında.ulaşılan.

⁶³ İanat-ı aynıyye:yardım olarak verilen eşya.

⁶⁴ Rüsum:vergi.

⁶⁵ Hutût:yollar.

⁶⁶ Seniyye:yüce.

⁶⁷ İfâ:ödeme,yerine getirme.

⁶⁸ Mahzurdan salim olmamak:sakıncalı görülme.

⁶⁹ İ'tâ:verme, ödeme.

⁷⁰ Tefvik-i hareket:o surette hareket etmek.

⁷¹ Tahdid:sınırlama.

⁷² İntihab:seçme.

⁷³ Tabh:pişirme.

⁷⁴ İhzar:huzura getirme.

⁷⁵ Esman-ı balığa:toplam değer.

⁷⁶ Müntahab:seçilmiş,ayrılmış.

tutulmalıdır. Fazla masraf icab eder ve üsera bunu bizçat te'diye⁷⁸ ederlerse istedikleri et'imenin⁷⁹ ibzarı mümkün oldukça muvafık ve lazımdır.

11-Üseranın mazhar edilebileceği müsaadat-ı mahsusa⁸⁰ ve hususiye icaba göre Harbiye Nezaretince tayin ve emr olunur.

3-Muhassasât ve İaşe:

12-Esir zabitlere haiz oldukları rütbenin ordu-yu hümayundaki muadil rütbenin tahsisat-ı şehriyesi⁸¹ aylık olmak üzere her ayın nihayetinde i'ta olunur. Otel ve konak gibi müessesat-ı hususiyede ikame olundukları halde ücret-i şehriyesi ve şayet taraf-ı hükümetten iaşe edilmekteyseler iaşe masrafı maaşlarından tevkif ve pul ve varaka esmani⁸² ve harpten mütevellid ceriha ve hastalıklardan olmayıpta vücutlarına âriz olan diğer rahatsızlıkların masârif-i tedaviyesi kat'olunur.⁸³ Fakat tekaüd aidatı, ianat namiyile bir para kat' ve tevkif edilmez. Harpten mütevellid ceriha ve hastalıkların tedavisi Hükümet-i seniyyeye aittir.

13-Silah endazlar bir Osmanlı neferinin ta'yînât-ı şehriyesi tahsis ve bir arada iaşeleri ve kışla ve müessesat-ı umumiyyede⁸⁴ ikameleri temin ve icabında iksa olunurlar. Fakat ne iksa ve iaşe ve ikame ne de icabında tedaviye mukabil kendilerinden bir para talep olunamaz.

14-Esir zabitler her türlü hüdemâttan muafıdır. Fakat silah endaz üserayı devlet istidatlarına göre amele ve işçi olarak istihdam hakkını haizdir. Bu amelîyyat derece-i müfritede⁸⁵ olmayacak ve hareket-ı harbiye ile asla te'alluk⁸⁶ bulunmayacaktır.

15-Amele ve işçi olarak istihdam edilen üseraya devletce takdir olunan bir yevmiye i'tâ olunur. Ancak bu yevmiyenin bir kısmı hin-i itlakında⁸⁷ i'tâ kılınmak üzere emaneten komisyonun kasasında hisz ve tehvin-i ihtiyacına medar olacak kadar⁸⁸ bir miktarı hastalık ve saire tarzında yedine⁸⁹ i'tâ kılınur. Şu kadar ki üseranın mesarif-i iaşeleri her halde mebalîğ-i mezbureden⁹⁰ tenzi⁹¹ edilir.

4-Üsera Komisyonları:

16-Üseranın ikame ve iskânı, iaşe ve idaresi, te'diye-i tahsisatı, hastalarının tedavisi, baklarındaki muamelat-ı kuyudiyenin⁹² ifası, inzibat ve sevk-i idarelerinin temini için üsera komisyonları teşkil olunur.

⁷⁷ Takabül:karşılık olma,karşılama.

⁷⁸ Te'diye:ödeme.

⁷⁹ Et'ime:yiyecek.

⁸⁰ Mahsusa:hususî,özel.

⁸¹ Tahsisat-ı şehriye:aylık tahsisat,maaş.

⁸² Varaka esmanî:değerli kağıtlar için ödenen bedel.

⁸³ Kat'olmak:kesilmek.

⁸⁴ Müessesat-ı umumiye:insanların toplu olarak yaşadığı binalar,kışla vb.

⁸⁵ Derece-i müfrite:aşırı derece.

⁸⁶ Te'alluk:bağlı, ilgili.

⁸⁷ Hin-i itlak:serbest kalma zamanı.

⁸⁸ Tehvin-i ihtiyacına medar olacak kadar:ihtiyacını giderecek kadar.

⁸⁹ Yedine:eline,kendisine.

⁹⁰ Mebalîğ-i mezbure:yukarıda zikredilen miktar.

⁹¹ Tenzil:indirme,düşürme.

⁹² Muamelat-ı kuyudiyе:deftere kayıd işleri.

17-Üsera komisyonu reisi icabına göre ümeradan⁹³ bir zat veya bir zabıt olmak üzere bir reis ile bir işe ve hesap beyeti ve icabı kadar muhafız asker veya jundarmadan terkib ve teşkil olunur. Bu komisyon reis ve beyetlerini muntkasında Kolordu Kumandan vekilleri intihab ve tayin ederler.

18-Üsera komisyonu üseranın bir künye defteri (numune⁹⁴ 1) tanzim eder. Her yeni üsera kafilesi geldikçe aynı deftere müteselsilen sıra numarasını takip ederek kayd eder. İş bu künye defterinin bir suretini her yeni kafile geldikçe bir defaya mabsus olarak tanzim ve doğrudan doğruya Harbiye Nezaretine irsal eder.

19-Üsera komisyonu, üseraya mabsus bir vukuat defteri (numune 2) tanzim eder. Ve üseradan vefeyat⁹⁵ vuku bulan olursa iş bu deftere muhallesatıyla⁹⁶ beraber günü gününe kayd eder. İş bu vukuat defterinin her ay nihayetinde bir suretini vukuat cetvellerine imlâ ederek ma⁹⁷ muhallesat Harbiye Nezareti Müsteşarlığına irsal eyler.

20-Üsera komisyonu bir tahsisat defteri (numune 3) tanzim eder. Ve üsera zabitanaya maaş verildikçe iş bu defteri imla ve esir zabıtlere imza ettirir. Aynı zamanda bunun bir sureti olan tahsisat cetvellerini tanzim ve harbiye Nezareti'ne takdim eder.

21-Fısır olan silah endexanı işe, iskân ve ilbas⁹⁸ ve tedavi hususunda vuku bulacak mesarifat için Kıtaat-ı Osmaniyede⁹⁹ tanzim edilen vesaik¹⁰⁰ misillu aynen mezabıt¹⁰¹ ve cedavil¹⁰² ve icmal tanzim ve Harbiye Nezaretine takdim olunur.

22-Üsera için tutulan defterlerde esami-i hassanın aynı zamanda Fransızca hurnf ile dahi yazılması, esami-i mezakurenin doğru okunmasına ve her türlü sehviyyatın¹⁰³ adem-i vukuuna¹⁰⁴ ve binaenaleyh muhaberât ve muamelat-ı zaidenin¹⁰⁵ adem-i husulüne¹⁰⁶ sebep olacağından pek münasibdir. Bu babda komisyonlarca imkan bulunamazsa mahalli memurin-i mülkiyeden ve bigzât üseradan ve hatta ahali-i mahalliyyenin Fransızca bilenlerinden istifade olunmalıdır.

23-Üsera komisyonu her ayın sonuncu günü garnizonda mevcut üseranın kuvve-i umumiyesini¹⁰⁷ (numune 4) gibi defter-i mabsusaya kayd eder ve bir suretini cetvel halinde vukuat ve muhallesat cetveliyle birlikte Harbiye Nezareti'ne takdim eyler.

Mevadd-ı İnzibatiye

24-Üsera-yi harbiye devletin bilcümle¹⁰⁸ kavanin¹⁰⁹ ve nizamat ve evamir¹¹⁰ ve talimatına tamamen tabi tutulur.

⁹³ Ümera:yüksek rütbeli subaylar.

⁹⁴ Bu defter örnekleri elimizde mevcut değildir.

⁹⁵ Vefeyat:ölümler.

⁹⁶ Muhallesat:geride kalan şeyler,esyalr.

⁹⁷ Ma:beraber.

⁹⁸ İlbas:giydirme.

⁹⁹ Kıtaat-ı Osmaniyeye:Osmanlı askeri birlikleri.

¹⁰⁰ Vesaik:vesikalar.

¹⁰¹ Mezabıt:mazbatalar.

¹⁰² Cedavil: cetveller.

¹⁰³ Sehviyyat: yanlışlar.

¹⁰⁴ Adem-i vukuat: olmamak.

¹⁰⁵ Muamelat-i zaide: gereksiz işlemler.

¹⁰⁶ Adem-i husul: ortaya çıkmama.

¹⁰⁷ Kuvve-i umumiyeye:umumi kuvvet,asker ve silah kuvveti.

¹⁰⁸ Bilcümle:bütün.

25-Garnizonda icabat-ı inzibatiye ve ahval-i asayişe göre zabıtların tamamen serbest bırakılması, efradın eyyam-ı mahsusa¹¹¹ ve muayyenede muhafız efradla küçük postalar halinde tenezzüh¹¹² ettirilmesi lazımdır.

26-Üsera, vukuatlarının derecesine ve icabına göre divan-ı harblere tevdi ve bir asker gibi mücazat¹¹³ olunurlar.

27-Firara teşebbüs edenler, serbestisini zayi ederek muamelat-ı şedideye¹¹⁴ tabi tutulur. Ve hin-i firarında tevkifi için alelusul¹¹⁵ istimal-i silah¹¹⁶ olunur. Firar eden ve ordularına iltihaka muvaffak olamazdan veya kendilerini esir eden ordunun taht-ı işgalinde bulunan araziden müfârekat¹¹⁷ etmezden emel tekrar ele geçirilen üsera hakkında mücazat-ı intibahiyenin tertip ve icrası mücazattır¹¹⁸. Ferceyab-ı firar¹¹⁹ olduktan sonra yeniden esir edilen üsera hakkında evvelki firarından dolayı bir gûna¹²⁰ ceza tertip ve icra olunamaz.

28-Üseradan ahval-i nâ-münâsebede¹²¹ bulunanlar icabında cezaen garnizonlarının tebdilimi¹²² Garnizon kumandanları, Kolordu kumandan vekillerinden talep ve kumandan-ı mümâileyh¹²³ de terrevic-i metalib¹²⁴ hakkını haizdir."

Görüldüğü gibi bu talimatname Osmanlı Devleti'nin çok zor durumda olduğu, ülkenin parçalanmaya, yok edilmeye çalışıldığı, saldırıların yoğunlaştığı bir dönemde hazırlandı. Buna rağmen, esirlerce haysiyet ve şereflerine uygun ve Osmanlı Ordusunda eşdeğer rütbedeki subayların aldıkları aylık maaş kadar, ülkeleri tarafından bilahare ödenmek şartıyla maaş verilmesi kararlaştırılarak esir düşman subaylarının onurlu bir biçimde yaşaması sağlandı. Rütbesiz askerler ise Osmanlı askerleri ile eşdeğerde tutuldu, aynı tayinat onlara da çıkarıldı ancak maaş verilmedi.

Harp esirleri her türlü kötü muameleden korundu, insani davranışlarda bulunuldu, onların emniyet ve muhafazasından, hukuk ve haysiyetlerinin temininden Garnizon komutanları ve garnizonun bağlı olduğu Kolordu komutanları sorumlu tutuldu.

Esir subaylar için yine haysiyet ve şerefleri göz önüne alınarak oteller veya konaklar kiralandı, işlerini sağlayamayanların işesi Osmanlı Hükûmeti tarafından sağlandı. Esir rütbesiz askerler, garnizonlardaki kışla veya münasip binalarda ikamet ettirildi ve Devlet tarafından yedirildi, içirildi, giydirildi ve tedavi ettirildi. Esirlere yapılan masrafın düşman devletler tarafından ödenmesi hükmünün ileride yapılacak barış antlaşmasına konulacağı

¹⁰⁹ Kavanin:kanunlar.

¹¹⁰ Evamir:buyruklar,emirler.

¹¹¹ Eyyam-ı mahsusa:özel günler.

¹¹² Tenezzüh:gezinü.

¹¹³ Mücazat:bir suç karşılık ceza çekürme.

¹¹⁴ Şedid:sert,katı.

¹¹⁵ Ale-i usul:yol yordam gereğince.

¹¹⁶ İstimal-i silah:silah kullanma.

¹¹⁷ Müfârekat:ayırılma,uzaklaşma.

¹¹⁸ Mücaz:caiz,uygun görülüş.

¹¹⁹ Ferceyab-ı firar:firar ettikten sonra.

¹²⁰ Gûna:türlü,gidiş,tarz,yol,sıfat.

¹²¹ Nâ-münasib:uygun olmayan,münasibetsiz,yakışsız.

¹²² Tebdil:değiştirme,değiştirilme.

¹²³ Mümâ-ileyh:ına edilen,adı geçen.

¹²⁴ Terrevic-i metalib:talebi kabul.

belirtilmiş olsa da Mondros Mütarekesi'ne böyle bir madde konulamadı. Bıraktın esirlere harcanan paranın geri alınmasını, memleketin tamamı gitti. Dolayısıyla esirlere yapılan harcamalar Türk Milleti'nin hediyesi oldu.

Esirlerin para ve değerli eşyaları makbuz karşılığı üsera komisyonlarınca saklandı, kendilerine ihtiyaçları oranında yine makbuz karşılığı paraları yavaş yavaş verildi. Esir subaylar nakit ve değerli eşyalarını emaneten kasaya bırakmak veya kendi ellerinde tutmak hususunda serbest bırakıldı.

Harp esirleri tarafından gönderilen mektuplar, havaleler, posta paketleri her türlü ücretten muaf tutuldu, esirlere ait hediye ve yardım olarak gönderilen eşyalardan gümrük vergisi alınmadı, Osmanlı Hükümeti'nce işletilen yollarda esirlerden yol ücreti talep edilmedi.

Esirlerin gönderdikleri veya kendilerince gelen her türlü madde sansüre tabi tutuldu, sakıncalı görülenler iade edilmedi. Asayiş tedbirlerine uygun olmak şartıyla esirlerin din ve mezheplerine ait mabetlere gitmelerine, dini ayinlerini yapmalarına izin verildi. Esirlerin yiyeceklerini kendi mezheplerinin icaplarına göre seçmelerine ve pişirmelerine de müsaade edildi. Harpten dolayı meydana gelmiş yaralar ve hastalıkların tedavi gideri Osmanlı Hükümeti'nce karşılandı.

Esir subaylar hiçbir surette çalıştırılmazken, esir erler kabiliyetlerine göre amele ve işçi olarak aşırılığa kaçmamak şartıyla istihdam edildiler. Amele ve işçi olarak istihdam edilen esirlere Devlet tarafından takdir olunan bir yevmiye verildi, bu yevmiyenin bir kısmı serbest kaldıkları zaman kendilerine verilmek üzere emaneten komisyon kasasında saklandı, ihtiyaçları kadar para kendilerine verildi. Ayrıca yemek masrafları bu paradan kesildi.

Esirlerle ilgili işleri yürütmek üzere yüksek rütbeli subaylar başkanlığında üsera komisyonları kuruldu. Komisyonların yaptığı işlerde hata olmamasına aşırı özen gösterildi, hatta hataya meydan vermemek için isimlerin Fransızca, yani latin harfleri ile yazılması kararlaştırıldı. Esirlerin, Osmanlı Devleti'nin bütün kanun, nizam, emir ve talimatlarına tamamen uymaları sağlandı.

Garnizonlarda asayiş durumuna göre esir subaylar tamamen serbest bırakıldı, diğer askerlerin de belirli günlerde muhafızlar eşliğinde küçük gruplar halinde gezdirilmeleri sağlandı. Esirler vukuatlarının dercesine göre bir asker gibi cezalandırıldı.

Firara teşebbüs edenlerin serbestisi kısıtlandı, firar durumlarında silah kullanılabileceği hükme bağlandı, firar edip de yakalananlara firarından dolayı ceza verilmedi. Esirlerden uygunsuz davranışta bulunarak cezalandırılmaları gündeme gelenlere icabında garnizonunu değiştirme hakkı, kolordu kumandanlarına da bu talebi kabul etme yetkisi verildi.

Gayet sakin ve ılımlı cümleler kullanılarak itina ile hazırlanmış, insana saygıyı ön plana çıkarmış olan bu talimatname, Osmanlı Devleti'nin hoşgörü ve devlet anlayışının güzel bir örneğidir. Bu aynı zamanda Türk Milleti'nin bir geleceğidir. Zaten tarihimiz de esirlere karşı gösterilen hoşgörünün binlerce örneği ile doludur. Bu talimatnameyi yayımlamakla Devlet görevini yapmıştır. Ancak, harp esnasında talimatnamelerden, kanunlardan, tüzüklerden daha önemli olan hususun vicdanlar olduğunu göstermek

bakımından, Kanal Harekâtına katılmış üsteğmen rütbesindeki bir bölük komutanının şu ifadeleri çok manidardır:

"...Yine Bekir onbaşı önde, ben arkada, Birülabid'e geri dönüyoruz.

Yarım saat kadar yol gittikten sonra, önümde giden Hicin devesi; birdenbire irkilip duruyor. Onun durmasıyla, benim de:

-Ne o, bir şey mi var Bekir onbaşı?.. diye sormam bir oluyor...

Onbaşı, yolumuzun 400 metre kadar uzağında, sağımıza düşen kum tepeleri önündeki düzlüğü eliyle işaret ederek:

-İşte orada, diyor, kıvıldaayan bir şey görünüyor.

Dürbünümü, oraya çeviriyorum:

Ufacık bir kum yığını gerisinde, bir karaltı var. Bu karaltının insan mı, hayvan mı olduğu pek belli olmuyor. O, kum yığınına kendine siper almış, duruyor. Baktıkça, kıvıldamışlarını da sezer gibi oluyorum.

-Ne yapmalı şimdi?

Yoldan ayrıltıp oraya kadar gitmekte, tehlike var. Onun, bizim için kurulmuş bir pusuya ökse¹²⁵ vazifesi görmediği ne malûm?

Üzerine gidemeyiz.

Ne olduğunu anlamadan da bırakıp geçemeyiz.

O halde?...

İlke iş olarak, bir kurşun atmaktan başka çare yok.

-Bekir, diyorum, gördüğün karaltıya, vurastıya değil, bir kurşun at bakalım.

Bu emrimi duyar duymaz, kucağındaki silahının namlusunu derhal gözüne alan o, derhal tetiği çekiyor.

-Gruaav!..

Patlayan bu tek kurşun sesi, bulunduğumuz ıssız yerlerde, kum tepelerinden kum tepelerine çarpıp akisler yaparken, gözümü, karaltının bulunduğu kum yığınından ayırmıyorum:

-Allah Allah, göze hoş görünsünler diye, insanların maymunlara dahi elbise giydirdikleri bu asırda, Adem Baba zamanından örnek kalmış gibi anadan doğma, çıplak bir adam, dürbünümün önünde, yavaş yavaş belirip, ortaya çıkıyor. ellerini haç vari yukarıya doğru germiş... Öylece, ayakta biraz duruyor. Ve sonra, yorgun, takati tükenmiş bacaklarla sendeleye sendeleye bize doğru yürümeye çalışıyor.

Bekir onbaşıya:

-Haydi, diyorum, sür deveni de, al şu zavallıyı arkana. O, Bedeviler tarafından soyulmuş bir İngiliz askeri olacak.

Onbaşı devesini sürüyor.

¹²⁵ Ökse: tuzak.

Yirmi, yirmi beş dakika sonra, tahmin ettiğim gibi çıplak bir İngiliz askerini, belinden yakalamış olduğu halde yanıma dönüyor.

Bir an içinde, İngiliz bize, biz birbirimize bakıyor...bakışıyoruz...

Bekir ile ben şahidi olduğumuz bu küçük, fakat çok çirkin vak'a karşısında hayretten donmuş gibiyiz.

İçimiz, bu adamı bu hale getirenler için, nefret hisleriyle doluyor.

O anda yekdiğerimize söyleyecek tek söz bulamıyoruz.

Zavallı İngiliz askerinin ağzına mataramı dikiyorum.

Feleğin sillesini yemiş o biçare, suyu yudum yudum içerken, fersiz gözlerini gözlerime dikmiş, bana bakıyor; minnetini anlatabilmek için gülmeye çalışıyor; kendini zorluyor; muvaffak olamıyor.

Ben ona suyu içerirken, Bekir onbaşı da çarçabuk başından çözdüğü keşiyesini¹²⁶ bir peştimal gibi, onun beline sarıyor; sırtından çıkardığı gömleğini de sırtına giydiriyor.

Vaktimiz dar.

Hemen, Birülahid yolunu tutuyoruz.

Bekir onbaşı bu işi bir türlü havalasına sığdıramamış olacak ki yolda giderken bir aralık başını benden yana çevirerek:

-Olur amma , beyim diyor, bu kadarı da olmaz. Her şeyini almışlar; karşılık olarak kendilerinin eski püskü pis bir kara gömleklerini bile çok görmüşler zavallıya. Hiç değilse ayıp örterdi.

Böliğe vardığımız zaman bizçi görenlerin hepsi de vaziyeti kavramış...Deve üzerinde ve Bekir onbaşının arkasında gelen İngiliz askerinin haline acmışlardı.

Fazla eşyası olan her asker, kendiliğinden ona bir şey vermek istiyordu...

O, giyinip, kuşanıp karnını da doyarduktan sonra, dinlenip yavaş yavaş kendine geliyor...çadırının önünde otururken...su , yiyecek ve yiyecek veren etrafındaki üç beş Türk askerine şükranla bakıyor, onların şahsında büyük Türk milletinin mertliğini görüyor...

"Hiçbir millet Türk milleti kadar yiğit ve merhametli değildir" sözünün, bir hakikat olduğunu anlıyor.

Hayatını kurtardığım bu İngiliz askeri oldukça tahsil görmüş, zeki bir adamdı. Dilini bilmediğim için işaretlerle konuşarak başından geçen hikayesini şöyle anlardım:

O, Katya muharebesinden her nasılsa yakayı sıyrarak Kanal'a doğru kaçıp esaretten kurtulmak isterken yolunu şaşırarak, üç gün evvel Bedevilere yakalanmış; onlar onu soymuşlar, öldüreceklerini hatta... Fakat aralarında çıkan bir ihtilaf yüzünden öldürmeyip, kendi kendine ölür diye salıvermişler. Beş günden beri aç, susuz dolaşmış çölde. Artık hayatından ümidini kesmiş iken, biz ona hayat vermişiz.

Onu o gün ve o gece bölüğümde misafir ediyorum. Ertesi gün akşam kararırken, Elaris'den bize su getirmek üzere yola çıkan, beş asker ve beş develik küçük kafil ile geriye gönderiyorum..."¹²⁷

¹²⁶ Keffiyye: Araplar tarafından kullanılan ve omuzları da örten püsküllü erkek baş örtüsü.

¹²⁷ Şükri Fuad Gücüyener, Sinâ Çölünde Türk Ordusu, İstanbul, 1957, s.83-86.

İbrahim Alaettin(Gövsâ) da Çanakkale muharebeleri esnasında tanık olduğu bir olayı manzum olarak şöyle ifade etmekte ve esirlere Türk milletinin bakış açısını ortaya koymaktadır:

"İnsanlık Aşkısı

*Harp yerinde bir yaralı koğuşunu gezerken,
Bizim aslan gibi gürbüz neferlerin içinden,*

*Sarı, solgun bir ecnebi simasını görmüştük;
Bu yaralı bir esirdi,etrafında hepsi Türk,*

*Çehresinde serserilik hayatının izleri,
Gözlerinde hile dolu bir Fransız neferi,*

*Sorduk bize sergüzeşter¹²⁸ anlattı,
Hikayeye riyakârlık da kattı:*

*Harpten beri dünya kadar yer gezmiş,
Çanakkale neresidir bilmezmiş.*

*Demişler ki "bu bir küçük yürüyüş,
Beş gün sürmez, sonu parlak kolay iş...*

*İnsanlığın aşkıymış o zaten,
Bakmış Türkler yamyam değil ve hemen,*

*Silahını bırakarak atılmış,
Esirlerin arasına katılmış...*

¹²⁸ Sergüzeşt: serüven, birinin başından gelip geçen şey.

*Sergüzeşti daha uzundu fakat,
Kısa kesip ona sorduk ki : rahat*

*E diyor mu bu yabancı ellerde
Dedi: her şey iyi, lakin ilerde*

*Yatan bir gün komşuluktan bıcarsa,
Ben uyurken boğazımı sıkarsa*

*Diye girmez gözlerime uyku,
İri bir Türk yanındaki o korku.*

*İrkümüzün bu gün pek az görülen bir misali
"Bir Türk gibi kuvveti var" şöhretinin timsali*

*Yaralanmış bir kaplandı o , veya
Yıldırım göğüs veren bir kaya*

*İçimizden biri sordu söze tutup askeri
Yanıdaki Fransızca kinin var mı hemşeri?*

*Kudret ile tevekkülü her halinde toplayan
O tabii vakarıyla cevap verdi kahraman:*

*A efendi bırak düşkün garibi,
Bizim gibi o da gönül sahibi.*

*Sözlerinden kuvvetliydi müstesna,
Halindeki o erkeğe istiğna.¹²⁹*

¹²⁹ İstiğna: aza kanaat etmek, tok gözlülük.

Vicdanımda bir yenilmez itminan¹³⁰

İle kalben demiştim ki o zaman:

Sensin ey Türk aleminin en saf ırkı

İnsanlığın en samimi aşkı..”¹³¹

İşte yukarıda anlatılanlar ve aşağıda orijinal kapağını da göreceğiniz “üsera talimatnamesi” gibi ibret belgeleri, Türk Milleti’ni soykırım yapmakla suçlayanlara ve onların oyununa gelenlere ithâf olunur.

¹³⁰ İtminan:emin olma, kat’i olarak bilme, inanma, güvenme.

¹³¹ İbrahim Alaettin (Gövsâ), **Çanakkale İzleri**, 1932, s.49,50,51.

EK

اسرا حقنده تاملاتنامه

استانبول

مطبعة عسكرية - سليمانیه

۱۳۳۱

1964 A 101

ABSTRACT

The year of 1915 was very important and different year for Turkish. Because Turkish took many victories and suffered many defeats in this year.

Turkish armies were unsuccessful at the operations of the Canal and Sankamıs while took victory of Çanakkale. In conclusion a great many of casualties, many of which are prisoners from each side. Broadcasting a “ Instructions of prisoners” in 1915, Ottoman Empire stated that how to behave to prisoners of war and took measures which is important for prisoners to live honourly. So Ottoman Empire proved that he is really great and sensitivy state again.

But it is a reality that rather than instructions, rules and regulations, this is the subject related to conscience.

Anyway there were a lot of examples of tolerance applied to prisoners of war in the Turkish history; helping poor, piting innocent are customs of Turkish nation.

I hope that they accusing of Turkish for genocide, diverting historical events, trying to write history in parliament, not believing supperiority of documents and having prejudic, will realize their mistake as noticing how Turkish national and military behaved to prisoner of war.

Keywords: Prisoners of War,
Slavery,
Tolarance,
Conscience,
Genocide.